कवि लीला उदासी खनालका कविताहरूको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय,
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम नेपाली विभाग
अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो बर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
छाया सुबेदी
परीक्षा रोल नं. …………
नेपाली विभाग
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम

२०६८

शोध निर्देशकको मन्तव्य

कवि लीला उदासी खनालका कविताहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र छाया सुवेदीले मेरो निर्देशनमा तयार गरी प्रस्तुत गर्नुभएको हो । निरन्तर प्रयास गरी परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्रप्रति म पूर्णरुपमा सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग, इलाम समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०६८/०५/२०

शोध निर्देशक

....

सह-प्रा. बुद्धि घिमिरे
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस
इलाम

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभाग अर्न्तगत स्नातकोत्तर तहको दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि **छाया सुवेदीद्वारा** तयार पारिएको ***कवि लीला उदासी खनालका कविताहरूको अध्ययन*** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिन्छ ।

....	....	....
सह.प्रा. बुद्धि प्र. घिमिरे	चूडामणि वाशिष्ट	सह.प्रा. बुद्धि प्र. घिमिरे
विभागीय प्रमुख	मेची वहुमुखी क्याम्पस	विभागीय प्रमुख
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस,	झापा	महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस,
इलाम	बाह्य परीक्षक	इलाम

आफ्नो भनाइ

यो शोधपत्र तयार पार्नको लागि आफ्नो अमूल्य समयलाई पनि थाँती राखेर मलाई निरन्तर निर्देशन गर्नुहुने महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलामका गुरु श्री बुद्धि घिमिरेप्रति सर्वप्रथम हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै म.र.ब. क्याम्पस इलाम नेपाली विभाग अर्न्तगतका गुरुवर्गहरू प्रति पनि कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

मेरो जीवनमा शिक्षाको ज्योति फैलाउन सहयोग गर्नुहुने मेरा पुजनीय माता र पिता प्रति हृदयदेखि नै कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । जीवनका हरेक मोडहरूमा कर्तव्य पथमा निरन्तर लाग्न सल्लाह दिनुहुने आफन्तजनहरू प्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । यस शोधपत्र तयारीका क्रममा सम्पूर्ण सहयोग गर्दै प्रत्येक समय सरसल्लाह दिएर घचघच्याइरहने मेरा श्रीमान् श्री हरिकृष्ण मिश्र ज्यूप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । मेरी छोरी निश्चला मिश्र र चीजन प्रति ममता व्यक्त गर्दछु । अध्ययनको क्रमलाई विवाह भएपछि पनि घरबाहिर बसेर निरन्तरता दिनको लागि सहयोग गर्नुहुने मेरा घरपरिवारका माननीय ससुरा र सासु प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधपत्रका कवि लीला उदासी खनालप्रति पनि कृतज्ञ छु । यो शोधपत्र लेखनका क्रममा शोध सम्बन्धी विभिन्न सरसल्लाह र शैक्षिकसाथै शोधपत्रको संरचना तथा अन्य टङ्कण सम्बन्धी सहयोग गर्नुहुने अग्रज दाइ श्री शरद तिम्सिना र कम्प्युटरमा टङ्कण कार्यको सहयोग गर्नुहुने श्री प्रकाश न्यौपाने र केशव पराजुली प्रति विशेष आभार व्यक्त गर्दछु । यो शोधपत्र तयार गर्दा बीचमा आइपरेका विभिन्न समस्याहरूमा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण शुभचिन्तकहरू प्रति समेत हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

मितिः २०६८/५/२३

....

छाया सुवेदी

स्नातकोत्तर तह दोस्रो बर्ष

परीक्षा रोल नं. ....

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम

विषय सूची

विषय **पृष्ठ संख्या**

पहिलो परिच्छेद

१.१ शोधपत्रको शीर्षक	१-४
१.२ शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्या कथन	१
१.५ उद्देश्य	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ शोधकार्यको औचित्य र महत्व	३
१.८ सीमा निर्धारण	३
१.९ सामग्री संकलन र शोध विधि	४
१.१० शोधपत्रको रुपरेखा	४

दोस्रो परिच्छेद

कवि लीला उदासी खनालको जीवनी र व्यक्तित्व	५-१७
२.६ साहित्यलेखन प्रेरणा र प्रारम्भ	१०
२.७. पुस्तकाकार कृतिहरू	११
२.८ व्यक्तित्वका विविध पक्षहरू	१२
२.८.१ साहित्यिक व्यक्तित्व	१२
२.८.१.१ लेखक तथा सम्पादक व्यक्तित्व	१३
२.८.१.२. निबन्धकार व्यक्तित्व	१३
२.८.१.३ कवि व्यक्तित्व	१४
२.८.२ साहित्येत्तर व्यक्तित्व	१६
२.८.२.१ राजनीतिक व्यक्तित्व	१६
२.८.३ सम्मान तथा पुरस्कार	१७

परिच्छेद तीन

नेपाली कविताको सैद्धान्तिक स्वरुप र लीला उदासीको काव्य यात्रा तथा प्रवृत्तिगत योगदान १८–४३

३.१ नेपाली कविताको सैद्धान्तिक स्वरुप १८

३.१.१ परिचय १८

३.१.२ परिभाषा १९

३.१.३ कविताका तत्वहरू २२

३.१.३.१ शीर्षक २३

३.१.३.२ संरचना २३

३.१.३.३ विषयवस्तु २३

३.१.३.४ भाव विधान २४

३.१.३.५ लय विधान २४

३.१.३.६ कथन पद्दति २४

३.१.३.७ अलङ्करण वा विम्व विधान २५

३.१.३.८ व्यञ्जना विधान २५

३.१.३.९ भाषाशैली २६

३.१.३.१० उद्देश्य २६

३.१.४.१ लघुतम रुप (मुक्तक) २६

३.१.४.२ लघुरुप (फुटकर कविता) २७

३.१.४.३ मझौला रुप (खण्डकाव्य) २७

३.१.४.४ बृहत् रुप (महाकाव्य) २८

३.१.४.५ बृहत्तम रुप (विकसनशील महाकाव्य) २८

३.१.५ नेपाली कविताको विकासक्रम २८

३.१.५.२ नेपाली कविताको काल विभाजन २९

३.१.५.२.१ नेपाली कविताको प्राथमिक काल ३०

३.२ कवि लीलाउदासीको काव्य यात्रा चरण विभाजन ४०

३.३ कवि लीलाउदासीका काव्य प्रवृति र योगदान ४३

चौथो परिच्छेद

लीला उदासीका काव्य कृतिहरूको विश्लेषण ४५-१०६

४. आमुख ४५

४.१ आज भालेलाई बास्न निषेध छ। ४५

४.१.२ "सडकको कथा" कविताको विश्लेषण ४७

४.१.३ 'त्रिकोण' कविताको विश्लेषण ४८

४.१.४ "जहाज" कविताको विश्लेषण ४९

४.१.५ रक्सी भट्टी कविताको विश्लेषण ५०

४.१.६ 'इतिहास रोकिदैन' कविताको विश्लेषण ५१

४.१.७ हाम्रो कथा ५२

४.१.८ 'पहाड' कविताको विश्लेषण ५३

४.१.९ 'बाटो' कविताको विश्लेषण ५४

४.१.१० 'विदा हुदा' कविताको विश्लेषण ५५

४.१.११ विष्णु नविनको कविताको विश्लेषण ५६

४.१.१२ 'क्षणहरू' कविताको विश्लेषण ५८

४.१.१३ 'बाच्नुको अर्थ' कविताको विश्लेषण ५९

४.१.१४ 'अब जन्मन्छ' कविताको विश्लेषण ६०

४.१.१५ 'साहिँला दाइ' कविताको विश्लेषण ६१

४.१.१६ 'मेरो गाउँ' कविताको विश्लेषण ६२

४.१.१७ 'ढल्न लागेको रुख' कविताको विश्लेषण ६४

४.१.१८ अन्य छोटा कविताहरूको विश्लेषण ६५

४.२ 'यस पल्ट पनि बाली लागेन' सङ्ग्रहका कविताहरूको विश्लेषण ६९

४.२.१ यस पल्ट पनि बाली लागेन कविताको विश्लेषण ७०

४.२.२ "मृत्युले मलाई होचो बनायो" कविताको विश्लेषण ७१

४.२.३ 'हराएको साथी म भित्र भेटिदैन' कविताको विश्लेषण ७१

४.२.४ 'उ त धपक्क भएर बलेको छ' कविताको विश्लेषण ७२

४.२.५ 'छिमेकीको इमानी मेटीदेऊ' ७३

४.२.६. "माननीय ! तपाईले कुर्सी देख्नुहुनेछ" कविताको विश्लेषण ७५

४.२.७ "जाहेरी" कविताको विश्लेषण ७६

४.२.८ "सुखानीको माटो बेच्न सक्दैनौ" कविताको विश्लेषण ७७

४.२.९ "सांसदहरू त्यहाँ बसेका छन्" कविताको विश्लेषण ७८

४.२.१० "क्यान्सर-वार्ड" कविताको विश्लेषण ७९

४.२.११ "झापाको माटो फेरिएको छ" कविताको विश्लेषण ८०

४.२.१२ "मान्छेको अस्तित्व" कविताको विश्लेषण ८१

४.२.१३ "पहिचान विर्सनेहरू" कविताको विश्लेषण ८२

४.२.१४ "हामी फेरी रित्तिएका छौं" कविताको विश्लेषण ८३

४.२.१५ छोटा कविताहरूको विश्लेषण ८४

४.३ "यो झापा हो (२०६६)" कृतिको विश्लेषण ९०

४.३.१ "यो झापा हो" कविताको विश्लेषण ९०

४.३.२ 'आन्दोलन' कविताको विश्लेषण ९३

४.३.३ "माइत र घर" कविताको विश्लेषण ९४

४.३.४ सवैलाई झुण्ड्याउन सक्छौ ? कविताको विश्लेषण ९५

४.३.५ "साँच्चै विसेनगर्ची बौलाएछ" कविताको विश्लेषण ९६

४.३.६ "डढेलो" कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण ९६

४.३.७ "समय" कविताको विश्लेषण ९७

४.३.८ "भूतपूर्व साथी" कविताको विश्लेषण ९८

४.३.९ "नयाँ वर्षसँग" कविताको विश्लेषण ९९

४.३.१० "आँखा" कविताको विश्लेषण १००

४.३.११ "वर्तमान" कविताको विश्लेषण १०१

४.३.१२ "मलामी जनसँग" कविताको विश्लेषण १०१

४.३.१३ "अतङ्कवाद" कविताको विश्लेषण १०२

४.३.१४ "घाउ दुखेको छ" कविताको विश्लेषण १०२

४.३.१५ "मेरो सहर" कविताको विश्लेषण १०३

४.३.१६ "मृत्यु" कविताको विश्लेषण १०४

४.३.१७ "अहिलेसम्म ऊ फर्केन" कविताको विश्लेषण १०४

४.३.१८ "अलिकति लाज मान" कविताको विश्लेषण १०५

४.३.१९ "मेरो आँसुले कुरै बुझ्दैन" कविताको विश्लेषण १०५

४.३.२० अन्य कविताहरुको विश्लेषण १०६

पाँचौं परिच्छेद

५.१ उपसंहार १०७

सन्दर्भग्रन्थ सूची

परिशिष्टहरू